

Обосновано перспективи использования личностного подхода относительно субъектов учебно-воспитательного процесса в системе «Лицей-Город».

Ключевые слова: национально-патриотическое воспитание, становление личности, одаренность, творческая атмосфера, историко-культурная традиция, краеведческий материал.

L.V. Hilinskaya OBLASNOY LYCEUM IN THE SOCIOCULTURAL TIME AND SPACE CITY BAR

Contents of the paper reveals the role and significance of the operation Oblasnogo Lyceum for talented children from rural areas Barsky Humanitarian Pedagogical College named Michael Grushevskogo in social and cultural space of the city of Bar.

Highlights of the national education students of the Lyceum, in particular on the knowledge of local lore material.

Justified by the prospects of using the personal approach of entities with respect to the educational process in the «High School-City.»

Keywords: national-patriotic education, the personality, talent, creative atmosphere, historical and cultural tradition, local history material.

УДК 911.2: 556.5 (477.44)

М.В. Мороз

ІСТОРИЧНІ ЛЕГЕНДИ ПРО УТВОРЕННЯ ГІДРОНІМІВ БАРСЬКОГО РАЙОНУ

У статті висвітлюються проблеми водних ресурсів Барського району, досліджується наявність річок, які знаходяться на його території, звертається увага на природні джерела мінеральних вод, рівень їхньої охорони та використання.

Ключові слова: Барський район, водний басейн, річки, джерела, промислове виробництво мінеральних вод.

Багата і щедра земля подільського Бара та його околиць. Славиться вона родючими ґрунтами, численними джерелами, річками і річечками. В етнографії Східного Поділля знаходимо чимало прикладів возвеличення водних просторів нашого краю, які відображені в піснях, приказках, народознавчих обрядах (наприклад, традиційним у будівельних обрядах був пошук джерел перед початком будівництва хати, щоб у господі панували достаток та здоров'я). В наших краях беруть початок багато річок. Споконвіків Поділля знане в усій Україні лікувальними мінеральними водами. Проте в нашому районі залишається ще чимало недосліджених водних джерел, невідомих річок та їх приток. А тому важливо якомога більше дізнатися про цілющі джерела, їхнє походження, відродити занедбані водні скарби, зберегти й примножити їх для нащадків.

На жаль, сьогодні ми не можемо стверджувати, що проблема водних джерел Барського району досліджена та висвітлена в науково-дослідницьких публікаціях належним чином. Статистичні дані та нормативи по водних ресурсах знаходимо в географічному атласі Вінницької області, Водному кодексі [1; 2]. На сторінках періодичної преси (в газетах обласного та районного значення «Вінниччина», «Подільський край») та у власних дослідженнях красназвочного характеру до даної проблеми зверталися Л.Кимак, В.Осьмушко, В.Попик, М.Корчинський, А.Сторожук.

Ми поставили за мету проаналізувати й дослідити водні ресурси Барського району, наявність річок і природних джерел мінеральних вод, які знаходяться на його території, рівень їхньої охорони та використання.

Барський район утворено в 1923 р. Площа району – 1,102 тис. кв. км. Районний центр – м. Бар. Загальна площа водного басейну – 1971 га: річки, струмки – 125 га; канали, канали – 44 га. Найбільші річки: Рів – притока Південного Бугу, протяжністю 100 км.; Лядова – 85 км (притока Дністра). Понад 30 ставків біля сіл Антонівка, Гармаки, Верхівка, Лядова, Мар'янівка, смт. Копайгород займають 467 га [5, с. 6].

У кліматичному відношенні це волога, помірно тепла агрокліматична зона.

Головною водною артерією нашого району є річка Рів. Назву дістала від рівчатого русла. Долина річки вузька і глибока. По всій долині від Бара аж до гирла ланцюгом тягнуться ставки. У нижній течії, між Браїловом і Демидівкою (Жмеринський район), Рів, прорізавши сарматські відклади, протікає вже у гранітному ложі.

Біля села Антонівка річка утворює велике водосховище з чудовою природою навколо. Є поклади каменю ракушняка, джерела з цілющою водою.

Другою за величиною річкою, що протікає територією Барського району, є **Лядова** (ліва притока Дністра), довжина якої – 85 (93) км, загальна площа басейну – 748 км². Бере початок на Подільській височині в межах Хмельницької області. Живлення змішане, з переважанням снігового та дощового. Воду річки використовують для зрошування та риборозведення.

Мурафа — найбільша ліва притока Дністра. Її басейн охоплює адміністративні райони, що прилягають до Дністра, і в природному відношенні об'єднує їх у єдине ціле. Довжина Мурафи – 163 км, площа водозбору – близько 2440 кв. км. Річка починається на найвищій точці Подільського плато (362 м над рівнем моря), біля с. Мальчівці Барського району.

Територія Барського району багата також і малими річками, доля яких хвилює кожную людину, адже для більшості з нас поняття «річка», «море», «океан» пов'язані з отією маленькою річкою, що бере свій початок на околиці рідного села або міста. Прийняті два критерії для класифікації рівнинних рік на малі, середні і великі — довжина річки і площа водозбору. Проте частіше використовується тільки перший критерій, за яким до малих відносять річки, що мають довжину не більше ста кілометрів, незалежно від площі водного басейну. У повсякденному житті поняття «малі річки» застосовують до всіх річок, які мають місцеве значення.

Лозова — річка, що протікає в Барському, Чернівецькому та Шаргородському районах Вінницької області. Довжина – 63 км (від села Попівці Барського району до впадіння в річку Мурафу біля села Вила-Ярузькі). Найбільш красивою її ділянкою є нижня течія від села Гонтівки до Вил-Ярузьких.

Існує декілька версій походження назви річки. Перша з них говорить про те, що свою назву річка Лозова отримала від села Лозова Шаргородського району, через яке вона протікає. За іншою версією, назва походить від того, що по долині річки ростуть лози, звідси і назва — Лозова. Майже 2/3 свого шляху річка проходить через села. У верхній течії є декілька великих ставків.

Думка — ліва притока Рову, належить до басейну Південного Бугу. Довжина – 25 км. Площа водозбірного басейну – 157 км². Похил – 2,6 м/км. Долина трапецієвидна, завширшки 1,5 км. Річище звивисте, шириною до 5 м. Є ставки. Використовується на технічне водопостачання.

Бере початок біля с. Радівці. Протікає територією Деражнянського району Хмельницької області та Барського і Жмеринського районів Вінницької області. Над річкою розташовані такі села й селища (від витоків до гирла): Радівці, Васютинці, Лука-Барська, Рожепи, Слобода-Межирівська, Межирів, Мартинівка.

Жван — ліва притока Дністра. Довжина – 48 км. Площа водозбірного басейну – 570 км². Похил – 4,3 м/км. Долина V-подібна, завширшки 0,5-0,8 км. Заплава двостороння, шириною 30—200 м. Річище подекуди порожисте, шириною 1—12 м, глибиною 0,3—1,8 м. Використовується на водопостачання, зрошення, риборозведення, рекреацію. Споруджено ставки. Уздовж берегів – водоохоронні насадження.

Бере початок біля с. Підлісний Ялтушків. Протікає по території Мурованокуріловецького району Вінницької області та Кам'янець-Подільського району Хмельницької області.

Немія (Немія) — ліва притока Дністра. Басейн Чорного моря. Бере початок на Подільській височині біля с. Митки. Протікає територією Барського, Мурованокуріловецького і Могилів-Подільського районів Вінницької області. Довжина – 64 км. Площа водозбірного басейну – 411 км². Похил – 4 м/км. Долина V-подібна, з крутими задернованими схилами. Її ширина – 1,5 – 2 км, іноді до 1 км, глибина – 40 – 80 м. Заплава двостороння, подекуди відсутня, у верхній течії заболочена; ширина – 100-350 м. Річище слабо звивисте, у середній і нижній течії кам'янисте, з порогами та перекатами. Ширина річки – від 2 до 23 м, глибина 0,2-0,5 м. Живлення мішане, з переважанням снігового; характерні висока весняна повінь і кілька дощових паводків у літньо-осінній період. Льодостав – з кінця грудня – початку січня до початку березня. На річці розташовано 14 невеликих ГЕС. Воду використовують на потреби гідроенергетики, зрошення, риборозведення, водопостачання.

Пропонуємо систематизований перелік річок, які знаходяться на території Барського району.

Серія: ІСТОРІЯ

РІЧКИ БАСЕЙНУ ПІВДЕННОГО БУГУ

Назва річки, назва населеного пункту та районів, через які протікає	Куди впадає, з якого берега	Відстань від гирла до місця головної річки	Довжина, км	Площа басейну, км ²	У тому числі в межах області	
					Довжина, км	Площа басейну, км ²
49. Ровок (Ровець), с. Гармаки Барського р-ну, 1	Рів, лв.	75	34	298	9	40
50. Без назви , с. Гармаки Барського р-ну, 1	Ровок, лв.	6	12	51,1	2	1
51. Без назви , с. Широке Барського р-ну, 1, 5	Рів, лв.	58	17	78,2	9	49
Ровок (Ровець), с. Гармаки Барського р-ну	Рів, лв.	75	34	298	9	40
Річка без назви , с. Гармаки Барського р-ну	Ровок, лв.	6	12	51,1	2	1
Річка без назви , с. Широке Барського р-ну	Рів, лв.	58	17	78,2	9	49

РІЧКИ БАСЕЙНУ ДНІСТРА

Назва річки, назва населеного пункту та районів, через які протікає	Куди впадає, з якого берега	Відстань від гирла до місця головної річки	Довжина, км	Площа басейну, км ²	В тому числі в межах області	
					Довжина, км	Площа басейну, км ²
Річка без назви , с. Біличин Барського р-ну	Лядова, пр.	75	10	47,8	10	44,4
Примошанка , с. Примошаниця Барського р-ну,	Лядова, лв.	62	18	115	18	115
Жван , с. Бернашівка Могилів-Подільського р-ну, протікає через Барський район	Дністер, лв.	671	47	570	47	440
Лядова , с. Лядова Могилів-Подільського р-ну, протікає через Барський район	Дністер, лв.	651	93	748	88	710
Немія , с. Немія Могилів-Подільського р-ну, протікає через Барський район	Дністер, лв.	633	64	411	64	411
Мурафа , протікає через Барський район	Дністер, лв.	575	163	2410	163	2410
Мурашка , смт. Чернівці, протікає через Барський район	Мурафа, пр.	62	68	444	68	444
Лозова , с. Коси Чернівецького р-ну, протікає через Барський район	Мурафа, пр.	44	62	374	62	374
Жорнівка (Погреби) , с. Руданське Шаргородського р-ну, протікає через Барський район	Лозова, пр.	39	12	44	12	44

Барський район славиться своїми водними джерелами, цілющі властивості яких знані не лише на території району, області, але й по всій Україні та за її межами.

Поблизу села Верхівка дарує людям свої життєдайні сили живильне джерело «**Бровар**», що причаїлося під стрімким пагорбом в урочищі «Радеча» поблизу помережаного каскадом ставків руслу тихоплинної Лядови. Сьогодні можна лише здогадуватися, чому це джерело має таку назву. Можливо, колись, у давні часи, існувала тут пивоварня чи мешкав у цій мальовничій місцині чоловік із подібним заняттям [4, с. 3]. Інші перекази свідчать, що свою назву джерело отримало від броварів (добували й випалювали вапняк), котрі колись жили поблизу. І до сьогодні серед жителів навколишніх сіл не забуваються легенди, що підтверджують значення і вагу «Бровара». Одна з них свідчить про те, що водою з цього джерела вилікувала себе колись панна з Підлісного Ялтушкова, котра щоранку приходила сюди вмиватися. Водою з лядовських джерел лікували людей і ченці з монастиря [3, с. 2].

«Верхівська перлина» – так називається кремнієва мінеральна вода, яку розливають сьогодні з джерела. Вона допомагає очам і лікує недуги шлунка. 11 серпня 2007 року в с. Верхівка проводилось урочисте відкриття та освячення каплиці Святого Миколая Чудотворця, побудованої на джерелі «Бровар». Каплиця розписана художником Анатолієм Островіцьким. Зовні, біля витоків води, художником представлена ікона Святого Миколая Чудотворця, а всередині – ікони Спасителя, Пресвятої Богородиці Почаївської, великомученика Святого Пантелеймона і Ангела-Хранителя душі людської.

«Верхівська перлина» – кремнієва мінеральна питна вода для тих, хто віддає перевагу натуральному, корисному та високоякісному.

Мінеральна природна столова вода «Верхівська перлина» має багатий катіонний склад, до якого входять кремній, калій, кальцій, магній, натрій. Щоденне засвоєння організмом людини цих корисних мінералів є обов'язковою умовою для його нормального функціонування.

Значною перевагою є природна мінералізація води «Верхівська перлина», а також відсутність додаткової фільтрації в процесі її виробництва. Цей факт означає, що корисні мінерали є природно набутими, а не штучно доданими, а також дбайливо збережені виробником. Мінеральна природна столова вода «Верхівська перлина» за своїм складом є практично унікальною і може по праву називатися кремнієвою (кремній – речовина, що несе неоціненну користь для здоров'я людини).

Сьогодні джерело «Бровари» користується величезною популярністю не тільки серед мешканців Вінницької області, а й усієї України. До нього приїжджають наречені в день свого весілля, туристи й гості Вінниччини, аби насолодитися смаком кремнієвої води, створеної природою.

Далеко за межами Барського району славиться своїми смаковими якостями мінеральна вода «**Барчанка**». Джерело з цілющою водою виявили юні природоохоронці – учні Матійківської школи. Вони ж дали й назву джерелу – «Лісовичка», оскільки розташоване воно на північний схід від села Матійків, під лісом. Джерело обладнали, поставили цементний круг, щоб люди із задоволенням втамовували спрагу. Жителі села розповідають, що раніше біля лісу розташовувалося поле садово-городньої бригади. В охоронця баштану був хворий шлунок. І яке було диво, коли дядько Павло Мельник вилікував свою недугу: він щодня натщесерце пив воду із джерела «Лісовичка». А коли розповів про своє лікування, то С.Яровенко (тодішній голова колгоспу «Україна») зацікавився цим джерелом. Він же викликав спеціалістів з Одеси, які встановили, що вода з «Лісовички» справді має цілющі властивості. Як наслідок – у 1990 році побудували в селі Матійків цех із розливу води, назвавши її «Барчанкою».

Гідрокарбонатна магнієво-кальцієва, штучно насичена CO_2 «Барчанка» має такий хімічний склад: аніони (мг/дм³): HCO_3^- – 300 – 600; SO_4^{2-} – < 20; Cl^- – < 20; катіони (мг/дм³): Ca^{2+} – 50 – 100, Mg^{2+} – 20 – 50, ($\text{Na}^+ + \text{K}^+$) – < 40; мінералізація: 0,4-0,8 г/дм³; йод < 0,127 мг/дм³.

У 2000 році була вручена Почесна грамота приватному орендному підприємству «Україна» с. Матійкова за виробництво мінеральної води «Барчанка», яка, за результатами опитування споживчих якостей серед населення (проводилося шляхом анкетування та органолептичної оцінки дегустаційною комісією), посіла перше місце серед виробників мінеральних вод по Вінницькій області.

Багате на водні джерела й село Червоне Барського району. І хоча ці джерела не поставлені на лінію виробництва мінеральних вод, проте менш цілющими від цього не стають. Кожне з них оповите загадковими легендами та переказами, які можна почути від людей похилого віку, старожилів села.

На окраїнах села Червоне попід вербами тече річка Гнила. Колись у цьому місці було дві кринички. Люди, щоб утамувати спрагу, ходили туди по воду стежками через поле. Старожили розповідають про цілющі властивості води. Навіть у церковних архівах за 1700р. є згадка про ці криниці, що знаходилися на приватній території місцевої поміщиці, яка, за переказами, була дуже доброю. Так, вона задарма віддала кріпакам землі, розміщені в горбистій місцевості, на яких селяни змогли обладнати свої власні господарства. Коли люди робили стежки через поля до криничок, не забороняла їм того. Ця частина села досі має назву Галівка, на честь поміщиці Галі.

За різними даними, панна Галя чи то продала, чи то віддала як придане ці поля за дочку панові Богуцкому. Пан виявився не таким поблажливим і наказав засипати кринички гноєм, щоб селяни не топтали стежок через його поля до цілющої води.

Та цей страшний гріх не минув для пана просто так. За гріхи батька розплатилася його донька, яка з тих пір скалічила. Можливо, пан би й не пов'язав це з засипаними криничками, та бідні батьки шукали допомоги звідусіль. Тоді одна знахарка сказала йому про великий гріх, який він учинив, засипавши чудодійні кринички. Тож поки кринички не будуть почищені, дитина не одужає.

Після відвідин знахарки пан наказав почистити кринички. Їх освятили і поставили біля них хрест. А невдовзі сталося диво: донька пана одужала.

До цього часу в селі побутує вислів: «Кринички біля Хреста».

У ХХ ст., коли розпочалася меліорація, кринички закрили бетонними плитами, поставили труби і відвели їх на 15м нижче. Нову криницю обмурували. Здавалося б, зробили все правильно, але вода там чомусь «цвіте». А джерело трохи нижче знову з'явилося. За меліорацію відповідав один чоловік; і можливо, це лише збіг обставин, та з тих пір багато горя сталося в його сім'ї...

Існує легенда про чудодійне джерело, яке знаходиться між Гораєм і Хринівкою, на межі полів. Легенди розповідають, що на тому місці була церква, яка чомусь пішла під землю, а натомість з'явилося джерело, з якого сильно б'є вода.

Люди вірять у чудодійні властивості джерела, тому, коли приходили до нього на свята, кидали туди гроші. Місцеві діти, котрі пасли худобу біля джерела, з радістю збирали монети, які воно викидало разом з піском.

Люди вірили, що джерело має чудодійні властивості. Тому той, хто погано бачить, повинен удосвіта піти до джерела й вмити очі, щоб бути здоровішим. Також розповідають, що на великі церковні свята з джерела чути церковний дзвін.

Жителі села Червоне зберігають цікаву легенду про так звану Кармелюкову криничку. Називають цю криничку Кармелюковою, мабуть, не дарма, адже має вона цікаву історію. Легенда розповідає, що викопав її тут сам знаменитий народний месник Устим Кармелюк, який, за переказами, в ті далекі часи бував у наших лісах зі своїми товаришами (ще донедавна тут стояли густі, з віковичними деревами ліси). Ліс біля кринички отримав назву «Митниця», оскільки саме тут розташовувалася Кармелюкова «база». По одну сторону були стайні з кінями, росли насаджені плодові дерева (навіть зараз, випасаючи худобу, люди збирають з уже здичавілих яблуньок кисло-солодкі яблучка). Там же була ще одна криничка, з якої напували худобу, та зараз вона уже висохла, і від неї залишився лише слід.

По іншу ж сторону, як уже зазначалося, була викопана криничка, воду з якої люди п'ють досі. Сама криничка овіяна легендами; кажуть, що Кармелюк там заховав награвовані в панів скарби.

Та минули часи, криничку підмурував місцевий лісник, а скарбів ніхто не шукав. Лише місцеві діти на уроках історії, мрійливо дивлячись у вікно, уявляють оте казкове Кармелюкове багатство.

У пам'ять про далекі часи нащадки нарекли чудову криничку, яка зосталася німим свідком тих подій, Кармелюковою.

Звичайно, перелік водних джерел з цілющою, лікувальною водою, що знаходяться в Барському районі, на цьому не завершується. Існує ще чимало не вивчених, не досліджених людьми криничок і джерелець, які не можуть похвалитися такою долею, як джерела «Бровар», «Лісовичка» («Барчанка»). Проте вони завжди допомагають людям, котрі приходять до них втамувати спрагу, насолодитися смаковими якостями та лікувальною силою.

Такими є джерело «Бони» у селі Антонівка (хоча на початку 90-х років ХХ ст. був налагоджений випуск мінеральної води «Джерело Бони», сьогодні це джерело забуте), Семенова криничка між селами Барок та Мар'янівка, Джерело Матері в селі Гармаки та інші.

Проведене нами дослідження свідчить про те, що Барський район надзвичайно багатий водними ресурсами, які включають у себе річки (притоки річок Південний Буг та Дністер), малі річки, ставки та мінеральні джерела, з яких жителі району споживають воду для власних потреб.

Дану роботу можна пропонувати як основу для створення програми соціального розвитку «Збереження водних джерел Барського району». Щоб дослідження проблеми продовжувалося, студенти Барського гуманітарно-педагогічного коледжу імені Михайла Грушевського (зокрема студенти гуманітарного відділення) можуть розглядати цю тему у своїх курсових роботах, які в подальшому стануть основою для майбутніх програм очищення джерел Барського району. А студенти спеціальності «Образотворче мистецтво» матимуть нагоду розробити дизайни оформлення цих джерел.

За умов дослідження, вивчення, збереження та охорони водних ресурсів ми примножуватимемо природні багатства нашого району.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Водний кодекс України. Від 06.06.1995 № 213/95-ВР.
2. Географічний атлас Вінницької області. – К.: Мапа, 2002. – 20 с.
3. Кимак Л., Осьмушко В., Попик В. Срібло і попіл давніх скарбів / Л.Кимак, В.Осьмушко, В.Попик // Еколого-інформаційний проект газет «Вінниччина» та «Земля. Садиба. Господар» «Осіння Лядова». – 2006. – 13 грудня. – С.2.
4. Корчинський М. Там, де «Бровар» круто в'ється...» / М.Корчинський // Подільський край. – 2007. – 18 серпня. – С.3.
5. Сторожук А. Подільський Бар та його околиці: історія і сучасність (Події. Особистості. Факти). Навчальний посібник. / А.Сторожук. – К., 2010. – 282 с.

М.В. Мороз ІСТОРИЧЕСКИЕ ЛЕГЕНДЫ ОБ ОБРАЗОВАНИИ ГИДРОНИМОВ БАРСЬКОГО РАЙОНА

В статье освещаются проблемы водных ресурсов Барского района, исследуется наличие рек, которые находятся на его территории, обращается внимание на природные истоки минеральных вод, уровень их сбережения и использования.

Ключевые слова: Барский район, водный бассейн, реки, истоки, промышленное производство минеральных вод.

M.V. Moroz HISTORICAL LEGENDS ABOUT FORMATION ГИДРОНИМОВ OF AREA BARSKOGO

The article highlights the problems of water resources in Bar district, investigates the presence of rivers, which are on its territory, the attention is paid to natural mineral springs, the level of their properties.

Keywords: Bar district, waterways, rivers, springs, industrial production of mineral waters.

УДК 72.01:72.025

Н.М. Кондель-Пермінова

ДО ПИТАННЯ ОПРАЦЮВАННЯ ТЕМИ «БАРСЬКА ЗЕМЛЯ ПОДІЛЛЯ: ЄВРОПЕЙСЬКА СПАДЩИНА ТА ПЕРСПЕКТИВИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ»

У статті розглядається проблемна ситуація історичних міст України в пострадянський період. Обґрунтовується необхідність використання спадщини як головного ресурсу розвитку. Наведено схему співорганізації всіх дійових осіб та партнерів для реалізації проекту сталого культурного, соціального та економічного розвитку міста Бар і Барського субрегіону, історія яких пов'язана не тільки з історією Поділля, але й історією всієї Європи.

Ключові слова: сталый розвиток, історичне місто, громадянське суспільство, культура, спадщина, право, економіка, самоуправління, стратегія, проект, ресурс, місто бар, барський субрегіон.

Постановка проблеми. Хвилі глобальної кризи, що охопила весь світ, накрыли й міста України. Для нашої держави ситуація обтяжується ще й складними наслідками пострадянської